Journal of Theory & Practice in Curriculum
Vol.۱۲(۶); ۲۰۱۹, ۱۴۱-۱۶۶

دو فصلنامهٔ نظریه و عمل در برنامهٔ درسی
سال ششم، شمارهٔ ۱۲، پاییز و زمستان۱۳۹۷، ۱۶۶-۱۴۱

بررسی برنامه‌درسی تربیت جنسی در دوره ابتدایی مبتنی بر دیدگاه معلمان و ارائه راهکارهای مطلوب از دیدگاه متخصصان[۱]

Transdisciplinary Commitments in University Curriculum

دکتر رضا محمد بیگی[۲]، دکتر علیرضا فقیهی[۳]، دکتر فائزه ناطقی[۴] ، دکتر لیلا جولایی[۴]

چکیده :پژوهش حاضر با هدف بررسی برنامه درسی تربیت جنسی در دوره ابتدایی انجام‌شده است. روش پژوهش حاضر روش تحقیق ترکیبی از نوع اکتشافی است. در مرحله اول دیدگاه متخصصان به شیوه پدیدارشناسی بررسی و درنهایت ویژگی مطلوب در عناصر چهارگانه استخراج گردید. در مرحله دوم روش توصیفی از نوع پیمایشی انجام شد. جامعه آماری بخش اول شامل اساتید و اعضای هیئت‌علمی علوم تربیتی و روان-شناسی دانشگاه تهران، اراک، علامه طباطبائی و بوعلی‌سینا همدان و کارشناسان تربیت جنسی در سطح استان همدان انتخاب شد که با روش نمونه‌گیری هدفمند با ۱۷ نفر مصاحبه شد و کار تا اشباع نظری پیش رفت. ابزار مورداستفاده مصاحبه نیمه‌ساختاریافته با متخصصان است. جامعه آماری بخش دوم شامل کلیه معلمان دوره ابتدایی استان همدان در سال ۹۵ است که از میان آن‌ها با استفاده از روش نمونه‌گیری خوشه‌ای چندمرحله‌ای، ۳۵۰ نفر به‌عنوان نمونه انتخاب شد. ابزار جمع آوری داده‌ها پرسشنامه محقق ساخته که روا و پایا بر اساس عناصر برنامه درسی بود. برای تجزیه‌وتحلیل داده‌ها از آزمون t و تحلیل واریانس استفاده شد. یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد که وضعیت تربیت جنسی در برنامه درسی دانش‌آموزان چندان مطلوب نیست، فعالیت‌ها در عنصر اهداف بیشتر ناظر بر بُعد شناختی و در حد نسبتاً متوسط است که در آن بُعد عاطفی و مهارتی مسائل جنسی کمتر موردتوجه قرارگرفته است. در عنصر محتوا اینکه محتوای بسیار اندک و ناچیز نتوانسته است فرصت مناسبی برای تربیت جنسی دانش‌آموزان فراهم آورد و نیاز به توجه مضاعف و بازنگری جدی دارد و به‌تناسب آن، روش‌های آموزشی و همچنین ارزشیابی هم با توجه به کاستی و ضعف محتوای آموزشی نمی‌توانند چندان مؤثر باشد. به‌طورکلی نتایج به‌دست‌آمده بیانگر آن است که برنامه‌ریزی منسجم و منطقی در زمینه برنامه درسیِ تربیتِ جنسی وجود ندارد.

واژه‌های کلیدی: برنامه درسی، تربیت جنسی، دوره ابتدایی

R.MohammadBeygi(Ph.D), A.Faghihi(Ph.D), F.Nateghi(Ph.D), L.juliey(md)

Abstract: The purpose of this study was to study the sexual education curriculum in primary school. The method of this research is a combination of exploratory research. In the first stage, the viewpoints of experts were investigated in a henomenological manner and finally the desired feature was extracted in four elements. In the second stage, a descriptive survey method was used. The statistical population of the first part consisted of professors and faculty members of the educational sciences and psychology department of Tehran University, Arak, Allameh Tabataba'i and Boulylisina and sexual education experts in the province of Hamedan. The statistical population of the second part included all elementary teachers in the province of Hamadan in ۲۰۱۵. The findings of this study indicate that the status of sexual education in students' curriculum is not desirable. The activities in the element are more focused on the cognitive and relatively modest dimension in which the sexual and emotional dimension of sexuality is mainly ignored. In the content element, the very small and insignificant content has not been able to provide an appropriate opportunity for the sexual education of students and requires a double attention and a serious overhaul. Accordingly, the educational methods as well as evaluation can not be effective due to the weakness and weakness of educational content. In general, the results indicate that there is no coherent and logical planning in the field of sexual education curriculum.

Keywords: curriculum, sexual education, primary school.

[۱]. تاریخ دریافت مقاله: ۱۳۹۵/۸/۲۳، تاریخ پذیرش: ۱۳۹۷/۰۷/۰۲

۲. دکترای تخصصی برنامه‌ریزی درسی ، دانشگاه آزاد اراک. رایانامه: r-mohamad۹۱@arak.iau.ac.ir

۳.استادیار، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه آزاد اراک، رایانامه : faghihialireza@yahoo.com

۴.استادیار، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه آزاد اراک، رایانامه : fn۱۳۴۵@gmail.com

۴-دکترای حرفه‌ای پزشکی ، پزشک معتمد آموزش‌وپرورش. رایانامه: mohamad٤٠٥@chmail.ir

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-30]

مقدمه

تعلیم و تربیت به شکل رسمی آن برعهده نهادها، سازمان‌ها و موسسات مختلفی است. یکی از مهم‌ترین نهادهای تعلیم و تربیت رسمی، آموزش‌وپرورش است که در قالب برنامه درسی و بر اساس دیدگاه ایدئولوژیک جامعه به تربیت دانش‌آموزان می‌پردازد.

تربیت بر اساس ابعاد و ساحت‌های وجودی متربیان و توجه به شئون مختلف حیات طیبه به شش ساحت تربیتی تقسیم می‌شود (مبانی نظری تحول بنیادین در نظام تعلیم و تربیت عمومی ایران، ۱۳۹۰)، بُعد تربیت جنسی به‌عنوان یکی از ساحت‌های تعلیم و تربیت از جنبه‌های ظریف و پر لغزش تربیت است (زندوانیان، ۱۳۸۹)؛ تربیت جنسی به‌عنوان یکی از کارکردهای اساسی و مهم نظام آموزشی مطرح است. اهمیت این بُعد از ابعاد تربیتی ازآنجا ناشی می‌شود که به‌عنوان یکی از حوزه‌های چالش‌انگیز تعلیم و تربیت در جوامع مختلف، ازجمله جامعه ما است که همواره به دلیل وجود پاره‌ای از ابهامات و سوءتفاهم‌های نظری و فکری و نیز موانع اجرایی، با مشکلات فراوانی دست‌به‌گریبان بوده و همین امر زمینه‌ساز بروز بسیاری از معضلات اجتماعی و انحراف‌های رفتاری در میان نسل جوان شده است (امینی وهمکاران، ۱۳۹۰).

انسان‌ها و در رأس آن‌ها، انبیاء و علماء به تربیت و آموزش جنسی اهمیت داده و در مقاطع خاصی به آن همت گماشته‌اند (اسماعیلی، ۱۳۸۴)؛ همچنین در قرآن و حدیث و به‌تبع آن، در کتاب‌های اخلاقی و فقهی، به صورت مستقیم و غیرمستقیم به موضوعات جنسی، در دوره‌های مختلف پرداخته‌شده است. مقصود از تربیت جنسی، از دیدگاه اسلامی این است که فرد را به‌گونه‌ای تربیت کنیم که وقتی به سن بلوغ رسید، حلال و حرام را در مسائل جنسی تشخیص دهد؛ به وظایف زناشویی و همسری آگاه باشد؛ از بی‌بندوباری بپرهیزد و راه و رسم عفت اسلامی خلق‌وخوی او باشد (فقیهی، ۱۳۸۷).

تربیت جنسی مجموعه اقدامات و تدابیر تربیتی است، شامل آموزش آداب و ضوابط، هدایت، مراقبت و به‌کارگیری اصول، روش‌های درست که موجبات رشد غریزه

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-30]

جنسی در جهت تعالی و تکامل شخصیت جنسی کودک فراهم گردد و یا بتواند از این غریزه به نحو مطلوب در رشد فردی و اجتماعی استفاده کند (فریتاس، ۱۳۸۲).

بر اساس پژوهش کونتولا[۱] (۲۰۰۸)، مهمترین هدف تربیت جنسی ازنظر معلمان آن است که حس مسئولیت و آگاهی از واقعیت‌های مسائل جنسی را به دانش‌آموزان آموزش دهد. تربیت جنسی یکی از پیچیده‌ترین و مهمترین ابعاد تعلیم و تربیت است که در چگونگی شکل‌گیری شخصیت انسان نقش مهمی داشته و بر افکار، عواطف و رفتارهای وی تأثیرگذار است (اسلامیان، ۱۳۹۴) و به خصوصیات رشدی اجتماعی اخلاقی و فرهنگی توجه دارد (کرکلر[۲]، ۲۰۰۰). تربیت جنسی برای همه کودکان و نوجوانان یک جزء حیاتی از کیفیت آموزش‌وپرورش معاصر است (گولدمن [۳]، ۲۰۱۰). در دهه گذشته، تربیت جنسی به یک موضوع موردعلاقه برای مربیان و متخصصان آموزش بهداشت در بسیاری از نقاط جهان (سیلوا [۴]، ۲۰۰۳) با هدف آماده کردن جوانان به‌عنوان شهروند مسئول، سالم و مولد تبدیل شده است (گولدمن، ۲۰۱۰). تربیت جنسی باید با هدف توسعه شخصیت دانش‌آموزان و پرورش لذتِ احساسِ انسان بودن، به‌طوری‌که آن‌ها می‌تواند در راه مطلوب عمل کنند، باشد. آموزش مسائل جنسی برای دانش‌آموزان شامل دانش علمی و اطلاعات جامع در مورد تمایلات جنسی انسان، نه‌تنها از جنبه‌های فیزیولوژیکی بلکه از روانی و اجتماعی است (کیلی[۵] ۲۰۰۲).

نقش برنامه‌های درسی مدارس در مدیریت رفتارهای جنسی دانش‌آموزان و ارائه آموزش‌های مناسب در این زمینه موردتوجه اکثر نظام‌های آموزشی بوده است (تورنبال[۶]، ۲۰۰۸؛ اسچاستر وهمکاران[۷]، ۲۰۰۸). همچنان که در نظام آموزشی بسیاری از

---

۱ Kontula
۲ crcler
۳ Goldman
۴ Silva
۵ Kehily
۶ Turnbull
۷ Schuster

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-30]

کشورها به برنامه درسی تربیت جنسی توجه شده است (فرانکور و نونان [۱]، ۲۰۰۴). تربیت جنسی در مدارس بعضی جوامع موضوعی آسان نیست و هنوز ترس و اضطراب از صحبت کردن در مورد مسائل جنسی وجود دارد (اسکاتیش[۲]، ۲۰۰۰؛ هوکس۳، ۱۹۹۶). دنمان[۴] (۱۹۹۴) معتقد است که برنامه درسی حدود سنی ۵ تا۱۶ سال باید بازبینی شوند و تربیت جنسی باید بخشی از برنامه درسی باشد. کینگمن[۵] (۱۹۹۴) نیز بر این امر تأکید می‌کند که تربیت جنسی باید بخشی از برنامه درسی مدارس باشد. برنامه‌های درسی، امروزه به‌عنوان قلب نظام‌های آموزشی محسوب می‌شوند که شامل کلیّه فعالیت‌های یادگیری یادگیرنده، انواع تجربه‌های یادگیری، پیشنهادهایی در مورد راهبردهای یاددهی- یادگیری و شرایط اجرای برنامه و همچنین دربرگیرنده دانش، مهارت و نگرش ارزشمند برای یادگیری در هر نظام آموزشی هستند (الکساندر[۶] ۱۹۶۷، جنکینس[۷]، ۲۰۰۹، مک کرنن[۸]، ۲۰۰۷، ارنشتاین و هانکینز، [۹] ۲۰۰۹).

تکامل زندگی جنسی را نمی‌توان به طبیعت سپرد و از آموزش‌وپرورش صحیحِ آن غفلت کرد؛ بلکه در جهت دستیابی به اهداف مطلوب و جهت دادن به فعالیت‌های جنسی باید کوشش‌ها نمود. فعالیت‌های جنسی، بدون جهت‌دهی صحیح و برخورداری از برنامه معین، مشکلاتی را به وجود خواهد آورد که سلامت جسم و روان را به خطر می‌اندازد؛ امام علی (ع) نداشتن ادب و محروم بودن از تربیت صحیح را عامل تمامی بدی‌ها دانسته است. با این وصف، والدین و معلمان و مربیان موظف‌اند با آموزش-های مستقیم و غیرمستقیم موقعیت را به گونه فراهم آورند که همراه با رشد طبیعی، آگاهی‌های جنسی و مهارت‌های کنترل در نوجوانان و کودکان افزایش یابد تا به میل

---

۱ Francoeur.& Noonan
۲ Scottish
۳ Hawkes
۴ Denman
۵ Kingman
۶ Alexander
۷ Jenkins
۸ McKernan
۹ Orrnstein & Hunkins

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-30]

و اختیار خـود، از خطاهـای جنسی اجتناب کنند. (فقیهی، ۱۳۸۷). همه افراد، صرف‌نظر از جنسیت و یا محل، به آموزش مسائل جنسی نیاز دارند (متوری و هنینک [۱]، ۲۰۰۵). تربیت جنسی در هنگام تولد شروع می‌شود و پدر و مادر نقشی حیاتی در این حوزه دارند. نقش معلمان و مدارس ابتدایی در ارائه تربیت جنسی برای کودکان بسیار مهم است (هایس[۲]، ۱۹۹۵) در این زمینه تحقیقات نشان می‌دهد که موفقیت یا شکست یک نوآوری آموزشی به نگرش، دانش و مهارت‌های معلمان بستگی دارد (بوستن[۳] و همکاران، ۲۰۰۲؛ استیونس[۴]، ۲۰۰۴؛ بیتان -فریدلندر[۵] و همکاران، ۲۰۰۴).

امروزه بیش از هر زمان دیگر نیازمند برنامه تربیت جنسی در سامانه آموزشی و پرورشی ایران هستیم زیرا با پیشرفت تمدن و فناوری و گسترش شبکه‌های اطلاع‌رسانی، وسایل ارتباط‌جمعی جهانی و گسترش و رواج عوامل برانگیزاننده جنسی، وضعیت اسفبار جنسی به وجود آمده و حیات جامعه بشری با مخاطره جدی مواجه شده است (بهشتی، ۱۳۸۵). درمجموع تربیت و آموزش جنسی به دلایل زیر دارای اهمیت است: ۱. نیازهای جنسی یکی از نیازهای پیشینی انسان‌هایی است که به بلوغ جنسی رسیده‌اند و بر اساس هرم مازلو تا زمانی که کمیت‌های(حداقلی) از نیازهای پیشین برآورده نشود، نمی‌توان انتظار داشت انسان‌ها به دیگر نیازهای خود بیندیشند؛ ۲. در نگاه روانشناسان، مشاوران خانواده و حقوقدانان بسیاری از ناهنجاری‌های اخلاقی و اجتماعی مانند تجاوز، جدایی و درگیری‌های خانوادگی از کاستی یا فزون‌خواهی جنسی سرچشمه می‌گیرد (اکبری، ۱۳۹۲)؛ ۳. در جامعه‌ای که در حال گذر از سنت به مدرنیسم است نگاه دختران و پسران نسبت به جنسیت به همراه سایر آموزش‌ها می‌تواند گام مؤثر و کم‌هزینه‌تری در این گذر باشد؛ ۴. بروز انواع بیماری‌های رو به گسترش جسمی و روانی و ناهنجاری‌های اخلاقی و اجتماعی نیاز ما را به آموزش جنسی دوچندان می-

[۱] Mturi & Hennink
[۲] Hayes
[۳] Buston
[۴] Stevens
[۵] Bitan-Friedlander

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-30]

کند؛ ۵. بروز بلوغ جنسی و تغییرات بنیادین جسمی و روانی در دانش‌آموزان پرسش‌هایی برمی‌انگیزد که چنانچه پاسخ مناسبی دریافت نکنند آن را با همسالان خویش در میان گذاشته یا از راه‌هایی مانند ماهواره و اینترنت و... پاسخ خود را جست‌وجو می‌کنند و چه‌بسا پاسخ درستی دریافت نکنند (فراهانی فرمهینی، ۱۳۹۲). از طرفی پژوهش‌های انجام‌شده در این حوزه ازجمله پژوهش سیلوا وراس[۱] (۲۰۰۳)، کونتولا[۲] (۲۰۱۰) و همچنین ضرورت‌های تربیت جنسی استخراج‌شده از راهنمای بین‌المللی تربیت جنسی یونسکو (۲۰۰۹)، نشان از اهمیت موضوع و تأثیرات مثبت تربیت جنسی بر رفتار دانش‌آموزان دارد، البته نکته بسیار حائز اهمیت اینکه قوانینی که روی رفتار جنسی حاکم است به‌طور گسترده در کشورها و فرهنگ‌ها متنوع و متفاوت است و هر کشوری متناسب با ارزش‌ها، نگرش‌ها، هنجارها و شرایطی که برای رشد کودکان فراهم می‌کند، می‌تواند از آن بهره لازم ببرد. ضرورت‌های تربیت جنسی استخراج‌شده از راهنمای بین‌المللی تربیت جنسی یونسکو:

۱. درک و فهم محدود دانش‌آموزان از اصول و روش‌های مؤثر بهداشت جنسی
۲. آسیب‌پذیری کودکان و نوجوانان در برابر موارد سوءاستفاده و بهره‌کشی جنسی
۳. درک ناکافی دانش‌آموزان از پیامدهای منفی ناشی از بارداری ناخواسته
۴. گسترش بیماری‌های عفونی مانند ایدز
۵. رویارویی دانش‌آموزان با پیام‌های متعارض و مغشوش درباره جنسیت و مسائل جنسی
۶. تشدید اضطراب و نگرانی دانش‌آموزان درباره مسائل جنسی
۷. سکوت و نارضایتی بزرگ‌سالان (مانند والدین و معلمان) از پرسش‌های دانش-آموزان درباره مسائل جنسی
۸. بلوغ و فعالیت جنسی پیش از موعد در میان برخی کودکان و نوجوانان

۱. Siva & Ross
۲. Kontula

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-30]

۸. گسترش تمایل به تعویق ازدواج در میان جوانان و درنتیجه افزایش فاصله زمانی بلوغ جنسی تا ازدواج

۹. تأکید نهادهای دولتی بر تجهیز دانش‌آموزان به بهداشت و مهارت زندگی مسئولانه

۱۰. گسترش سوءاستفاده جنسی از طریق اینترنت و سایر رسانه‌ها

۱۱. دانش ناکافی دانش‌آموزان درباره ویروس HIV و راه‌های صحیح جلوگیری از انتقال آن

۱۲. نیاز به تربیت جنسی برای همه دانش‌آموزان و آموزش خاص برای دانش‌آموزان دارای نیازهای ویژه

۱۳. ضرورت ارائه تربیت جنسی متناسب با تفاوت‌های رشدی و فرهنگی دانش‌آموزان

۱۴. ضرورت تربیت جنسی دانش‌آموزان بر مبنای شواهد علمی معتبر و قابل‌اعتماد

۱۵. رویارو ساختن دانش‌آموزان با فرصت‌های یادگیری سازمان‌یافته در جهت حمایت از آنان برای شناخت ارزش‌ها

۱۶. نقش حیاتی تربیت جنسی سازنده در پیشگیری و درمان ناشی از ویروس HIV

۱۷. نقش مؤثر تربیت جنسی سازنده در رشد دانش و نگرش دانش‌آموزان درباره تأثیر ارزش‌های فرهنگی

۱۸. اهمیت حیاتی تربیت جنسی از طریق مدرسه به خاطر گستره افراد تحت پوشش و ارائه آموزش رسمی

به‌طورکلی دوره کودکی و نوجوانی، دوره فراگیری آموزش‌های زیربنایی و اساسی، پایه‌گذاری عادت‌ها، روابط کودک با دیگران، و آغاز پیدایش پاره‌ای از لغزش‌ها و انحراف‌ها است. اگر به روایت‌های اسلامی که در مورد مراحل مختلف رشد آمده است دقت کنیم، درمی‌یابیم که مراحل رشد به سه بخش یا سه هفت سال تقسیم‌شده‌اند؛ برای نمونه، امام صادق (ع) می‌فرماید: «اجازه دهید فرزندتان تا هفت‌سالگی بازی کند، در هفت سال بعدی تحت تأدیب قرار گیرد و در هفت سال سوم، ملازم شما باشد (قائمی، ۱۳۷۷). در همین راستا، پژوهش حاضر ساحت تربیت جنسی را در هفت سال دوم یعنی مرحله تأدیب (دوره ابتدایی) مدنظر قرار می‌دهد و

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-30]

به‌طورکلی برآن است ضمن توصیف وضعیت مطلوب در عناصر برنامه درسی، وضعیت موجود برنامه درسی تربیت جنسی را ترسیم کند و زمینه شناسایی رویکرد مطلوب تربیت جنسی در نظام آموزشی را فراهم آورد و درعین‌حال توجه بیش از بیش برنامه‌ریزان و کارشناسان دفترِ تألیفِ کتبِ درسی دست‌اندرکاران نظام آموزش‌وپرورش را به این قلمرو تربیتی معطوف کرده تا اقدامات و تلاش‌ها در این زمینه با پشتوانه نظری قابل دفاع و با جدیت بیشتر تعقیب شود.

پرسش‌های پژوهش:

۱. وضعیت مطلوب برنامه درسی تربیت جنسی (هدف، محتوا، روش، ارزشیابی) در دوره ابتدایی چگونه است ؟

۲. وضعیت موجود برنامه درسی تربیت جنسی (هدف، محتوا، روش، ارزشیابی) در دوره ابتدایی چگونه است؟

الف: برنامه درسی تربیت جنسی دوره ابتدایی دارای رویکرد موضوع محور است؛

ب: برنامه درسی تربیت جنسی دوره ابتدایی دارای رویکرد دانش‌آموز محوراست؛

ج: برنامه درسی تربیت جنسی دوره ابتدایی دارای رویکرد جامعه‌محور است؛

د: اهداف آموزشی متناسب با برنامه تربیت جنسی تدوین شده است؛

ه: محتوای آموزشی متناسب با اهداف ساحت تربیت جنسی تدوین شده است؛

خ: روش‌های آموزشی متناسب با اهداف ساحت تربیت جنسی تدوین شده است؛

ز: ارزشیابی آموزشی متناسب با اهداف ساحت تربیت جنسی تدوین شده است.

روش تحقیق

روش تحقیق ترکیبی از نوع اکتشافی است. در پژوهش‌های ترکیبی از نوع اکتشافی ابتدا داده‌های کیفی جمع آوری و تحلیل می‌شوند و از داده‌های کیفی برای تهیه ابزار پژوهش کمی استفاده می‌شود و سپس به گردآوری و تحلیل داده‌های کمی پرداخته می شود (محمدپور و همکاران، ۱۳۸۹). در مرحله اول پژوهش حاضر از روش تحقیق کیفی (مصاحبه با متخصصان) استفاده می‌شود. به‌زعم نصر و شریفیان (۱۳۸۶)، اگر

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-30]

پژوهشگر بخواهد پرسشنامه‌ای پیرامون موضوع پژوهش بسازد و اطلاعات لازم برای اینکه چه سؤال‌هایی باید در پرسشنامه گنجانده شود را در اختیار ندارد، برای حل این مشکل ابتدا باید یک مطالعه کیفی صورت پذیرد تا بتوان با کمک آن ابزار مناسبی برای بخش کمی پژوهش تدوین کرد. پژوهشگر باید با تعدادی از صاحب‌نظران یا افراد درگیر در این مسئله گفت‌وگو کرده و از طریق مصاحبه عوامل مربوط را شناسایی و در تدوین پرسشنامه مورداستفاده قرار دهد. روش کیفی پژوهش حاضر مشتمل بر روش پدیدارشناسی[۱] می‌باشد. پدیدارشناسی ما را از انتزاعیات نظری به واقعیت تجارب زمینه مدرسه و برنامه درسی هدایت می‌کند و هدف اصلی آن آشکار ساختن معانی پنهان برنامه درسی اجراشده در نظام‌های آموزشی است که به شناخت وضعیت حال زندگی کودکان و درک از واقعیت زیسته در دنیای مدرسه و برنامه درسی کمک می‌کند (ون منن[۲]، ۱۹۸۲)؛ لذا در انجام چنین پژوهش‌هایی پژوهشگر با افرادی سروکار دارد که هم با پدیده مورد بررسی ارتباط نزدیکی دارند و هم دارای اطلاعات کافی و آگاهی نسبت به مسائل مهم در حوزه مورد بررسی می‌باشند (گال وبورگ[۳]، ۱۹۹۱: ۱۰۴۷– ۱۰۵۰). بر همین اساس پژوهش حاضر به روش پدیدارشناسی انجام شد. در حوزه پدیدارشناسی هم از «گونه تفسیری» یا «معنا کاو» بهره گرفته شد که در این رویکرد تفسیری به باهم ساختن معنا و مفهوم پدیده در یک بافت خاص توسط پژوهشگر و مشارکت‌کنندگان تأکید می‌شود (آجاوی و هیگز[۴]، ۲۰۰۷؛ ترجمه دانایی فرد و کاظمی ۱۳۸۹). بدین منظور نسبت به تحلیل داده‌های حاصل، اقدام به تفکیک و طبقه‌بندی مضمون اساسی و شرح کیفی داده‌شده است که پس از جمع آوری داده‌های کیفی از روش تحقیق کمی بهره گرفته‌شده است. بدین منظور از میان روش‌های توصیفی گونه پیمایشی برگزیده شد. اجرای تحقیقات توصیفی می‌تواند صرفاً برای شناخت بیشتر وضعیت موجود با یاری‌دادن به فرایند تصمیم‌گیری باشد.

---

۱ -Phenomenology
۲ - Van Manen
۳ Gal & borg
۴ - Ajjawi and higgs

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-30]

جامعه تحقیقِ مرتبط با سؤال اول، شامل اساتید و اعضای هیئت‌علمی رشته‌های علوم تربیتی و روانشناسی دانشگاه‌های تهران، همدان، اراک و همچنین کارشناسان آموزش‌وپرورش که در حوزه تربیت جنسی باتجربه می‌شود. نمونه موردمطالعه در بخش متخصصان از روش نمونه‌گیری هدفمند[۱] (موارد استثنایی یا کرانه‌ای)[۲] یا نمونه‌گیری تئوریکی [۳]استفاده می‌شود و هدف پژوهشگر انتخاب مواردی است که با توجه به هدف تحقیق سرشار از اطلاعات باشد و پژوهشگر را در شکل دادن مدل نظری خودیاری دهد و این کار تا جایی ادامه می‌یابد که طبقه‌بندی مربوط به داده‌ها و اطلاعات اشباع و نظریه موردنظر با تمام جزئیات و با دقت تشریح شود (کرسول[۴]، ۲۰۰۸، به نقل از محمدپور و همکاران، ۱۳۸۹). برای انتخاب نمونه از میان اساتید و صاحب‌نظران ابتدا کسانی که در حوزه تربیت جنسی دارای آثار علمی و سابقه آموزشی بودند انتخاب شدند؛ لذا با ۱۷ نفر مصاحبه انجام شد و کار تا اشباع نظری پیش رفت، فرایند مصاحبه نیز تا زمانی که یافته‌های حاصل از مصاحبه اطلاعات تکرار مصاحبه‌های قبلی بود، ادامه پیدا کرد.

جامعه تحقیق مرتبط با سؤال دومِ پژوهش، شامل کلیه معلمان دوره ابتدایی استان همدان که مشغول تدریس هستند که بر اساس سالنامه آماری آموزش‌وپرورش استان همدان تعداد آن‌ها در سال ۱۳۹۵ دقیقاً ۶۸۰۴ نفر بوده است. برای انتخاب نمونه آماری از بین معلمان دوره ابتدایی از روش نمونه‌گیری به شیوه خوشه‌ای چندمرحله‌ای استفاده شده است و با توجه به جدول تعیین حجم نمونه کرجسی مورگان[۵] (۱۹۷۰) تعداد نمونه ۳۵۰ نفر انتخاب شد؛ بدین‌صورت که استان همدان دارای ۱۸ منطقه است، که به ۵ ناحیه شمال، جنوب، مرکز، مشرق، مغرب تقسیم می‌شود، سپس از هر ناحیه دو منطقه به صورت تصادفی انتخاب، آنگاه از هر منطقه، دو مدرسه پسرانه ابتدایی و دو

---

[۱] Purposeful Sampling
[۲] extreme or deviant case sampling
[۳] Theoretical Sampling
[۴] Creswell
[۵] Morgan

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-30]

مدرسه دخترانه ابتدایی به صورت تصادفی گزینش شد. ابزار گردآوری اطلاعات در بخش اول مصاحبه ژرف‌نگر به صورت نیمه‌ساختاریافته با متخصصان است.

ابزار گردآوری اطلاعات در بخش دوم پرسشنامه محقق ساخته با ۳۸ گویه به همراه راهنمای جامعه پاسخگویی، در مقیاس ۵ گزینه‌ای لیکرت است که تأیید صاحب‌نظران و اساتید راهنما و مشاور را نیز به همراه داشت، همچنین برای محاسبه میزان پایایی از آزمون آلفای کرونباخ استفاده شد که مقدار ضریب آلفای کرونباخ در این پرسش‌نامه‌ها ۷۸درصد برآورد گردیده است که حاکی از قابلیت اعتماد مناسب ابزار تحقیق است.

یافته‌ها

یافته‌های بخش اول

اهداف آموزشی: در بخش اهداف سه حوزه دانش، نگرش و مهارتی به شرح ذیل مطرح است. در اهداف حوزه دانشی: درنهایت از دانش‌آموزان انتظار می‌رود توانایی ارزیابی سنت‌ها و آداب و اعتقادات، شناخت قواعد و هنجارهای تعین کننده رفتار جنسی، انتقال میراث فرهنگی با توجه به فرهنگ ایرانی- اسلامی، شناخت خصوصیات تفاوت‌های جنسیتی، آشنایی با مفاهیم اخلاقی مانند حیا، عفاف ومحجوبیت، افزایش دانش و آگاهی‌های لازم، شناخت تکالیف و مسئولیت‌پذیری؛ اهداف حوزه نگرشی: درک ارزش‌های اخلاقی واحترام به هویت جنسی خود، احساس حضور در برابر خدا، شرکت در مراسم عبادی و همچنین درک آفرینشِ هدفمندِ مبتنی بر تفاوت‌های جنسی و توجه به ابعاد روحانی و معنوی در تربیت جنسی و نهایتاً در حوزه مهارتی: دارا بودن مهارت‌های لازم زندگی (ازجمله مهارت‌های ارتباطی، مهارت تصمیم‌گیری و تفکر، مهارت بهداشت و سلامت جنسی، خودآگاهی، مشارکت و همکاری، شهروندی مفید برای جامعه) اعتماد به نفس و خودباوری در فرد و افزایش قابلیت‌های عمومی مانند امربه‌معروف و نهی از منکر در جهت کاهش آسیب‌ها و کج‌روی‌های اخلاقی، پیشنهاد می‌شود.

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-30]

محتوا آموزشی: در عنصر محتوا نکته حائز اهمیت این است که محتوای تربیت جنسی باید ناظر بر هدف‌ها باشد و ریشه در فرهنگ و ارزش‌های جامعه داشته باشد. معمولاً در انتخاب محتوا باید به علوم مختلف نگاه ترکیبی و تلفیقی داشت. لذا ضمن بهره از منابع معتبر، پیشنهادشده است، محتوای مفاهیم اصلی و پایه خود را از قرآن، سنت، عقل، فطرت گیرد و درواقع محتوای تربیت جنسی مرتبط با معارف دینی و اسلامی باشد، لذا با توجه به اصل اعتبار به‌عنوان یکی از اصول انتخاب محتوا لزوم بازنگری کلیه محتواهای تربیت جنسی مرتبط با مسائل روز و وقایع جاری بیش‌ازپیش مورد انتظار است.

روش‌های آموزشی: در عنصر سوم یعنی روش، باید نسبت به روش‌های یاددهی و یادگیری تصمیم‌گیری شود، لذا روش‌های پرسش و پاسخ - روش اندرزگویی- روش آموزش مستقیم (تشویق و تنبیه)- روش دعوت به مشورت و تعمق- روش سیر و سیاحت در طبیعت – روش تذکر و یادآوری – روش عبرت‌آموزی – روش گفتگو – روش قصه‌گویی و تمثیل – روش دعا و نیایش – روش موعظه و پند و اندرز، – روش توجیه به صبر روش‌های پرورش هویت جنسی کودکان، روش غنی‌سازی اوقات فراغت، روش اسوه گزینی، روش تربیت جنسی دختران و پسران به‌وسیله افراد هم‌جنس، توجه به تفاوت‌های سنی پسران و دختران در رسیدن به بلوغ شرعی، امربه‌معروف و نهی از منکر، پاسخ‌گویی به سؤالات جنسی جهت آگاه‌سازی، بیان داستان‌ها و قصص و سرگذشت‌ها به صورت غیرمستقیم برای عبرت‌آموزی، معرفی غریزه جنسی به‌عنوان سرمایه وجودی، کنترل هوای نفس، تقویت حیا، عفاف، غیرت، حفظ عفت و پاک‌دامنی فردی، حفظ عفاف در جامعه، روش محاسبه نفس و امربه‌معروف و نهی از منکر، روش خویشتن‌داری و پرهیز از دنیاپرستی، تزکیه و عزت‌نفس روش عفو و گذشت و تقویت ایمان، ایجاد شرایط و بستر مناسب برای آموزش، روش تناسب مطالب به میزان رشد و فهم، روش تکلیف به‌قدر وسع و توان از روش‌های مبتنی بر مبنای تربیت اسلام است. نکته حائز اهمیت اینکه روش‌ها و راهکارهای مطرح‌شده در سطح مفهومی و نظری است و در قالب رساله دکتری دریافت

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-30]

شده است و برای اجرایی و عملیاتی‌سازی آن در سطح آموزش‌وپرورش و دوره ابتدایی نیازمند کار گروهی از متخصصان برنامه درسی وزارت آموزش‌وپرورش است که مورد تجزیه‌وتحلیل نهایی قرار گیرد. نکته مهم اینکه در تمامی عناصر به‌ویژه این عنصر نیازمند معلمانی کارآزموده، توانمند، معتقد به مبانی ارزشی و اعتقادی هستیم.

ارزشیابی آموزشی: چهارمین عنصر ارزشیابی است. که ناظر بر سایر عناصر برنامه درسی است. عنصر ارزشیابی ناظر بر داوری ارزشی در مورد قابلیت‌ها، کارکردها و نتایج عملی برنامه درسی است. در عنصر ارزشیابی روش‌های مختلفی توصیه‌شده است. ازجمله: اصل قران و پیامبر و سنت به‌عنوان معیار ارزیابی: تصمیم‌گیرندگان نظام آموزشی باید خروجی آموزشی را با این دو معیار عمیق بسنجند و از سطحی سنجی توجه به آموزش صرف و حفظ مطالب اجتناب نمایند. اصل ارزیابی الهی: تمام افرادی که درگیر موضوع تربیت هستند باید خداوند را ناظر بر افکار و رفتار خود بدانند و در ارزشیابی دانش‌آموزان دوره ابتدایی به این مهم توجه داشته باشند. به‌ویژه معلمان و دانش‌آموزان باید بالاترین نظارت و ارزشیابی را از آن خداوند بدانند و تربیت را در امتداد کمال الهی بدانند و در آموزش و ارزشیابی به اصل و معیار توجه داشته باشند. اصل خودارزیابی: دانش‌آموزان در این دوره باید بیاموزند که از آغاز تا انجام آموزش و یادگیری بر اندیشه و رفتار خود نظارت و ارزشیابی داشته باشند. ارزشیابی ضمن عمل و رفتار – ارزشیابی در حد وسع و توان – ارزشیابی به‌قصد بازخورد و بهبود – ارزشیابی به شیوه ثبت فعالیت‌های داخل و خارج از کلاس و محیط آموزشگاه به صورت فردی و گروهی، مشاهده رفتار دانش‌آموز در موقعیت‌های مختلف توصیه می‌شود. همچنین ارزشیابی بیرونی، شامل همه محیط‌های تربیتی ازجمله خانواده، محیط‌های غیررسمی جامعه یا همکاری والدین و معلمان و مشاوران مدنظر است.

یافته‌ها بخش دوم:

توصیف یافته‌ها: (توصیف مشخصات جمعیت شناختی نمونه موردمطالعه)

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-30]

مشخصات جنسیتی پاسخگویان

جدول شماره ۱: فراوانی و درصد فراوانی نمونه موردمطالعه به تفکیک جنس:

شاخص / جنس	فراوانی	درصد فراوانی
زن	۲۱۰	۶۰
مرد	۱۴۰	۴۰
جمع	۳۵۰	۱۰۰

از مجموع افراد موردمطالعه، ۲۱۰نفر (۶۰ ٪) زن و ۱۴۰ نفر (۴۰٪) مرد بودند.

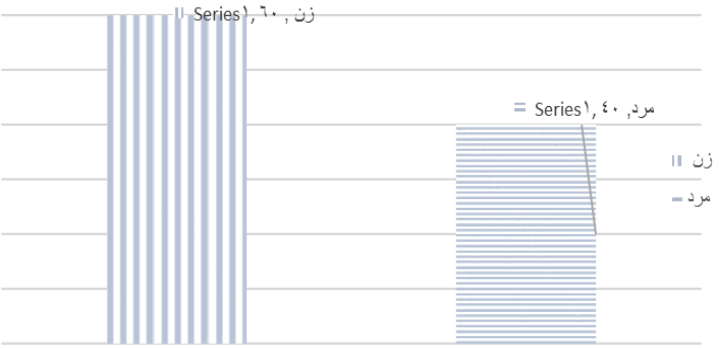

نمودار: درصد فراوانی نمونه موردمطالعه به تفکیک جنس

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-30]

مشخصات مدرک تحصیلی پاسخگویان:

جدول شماره ۲: فراوانی و درصد فراوانی نمونه موردمطالعه به تفکیک مدرک تحصیلی:

شاخص / مدرک تحصیلی	فراوانی	درصد فراوانی
دیپلم	۱۱	۱ .۳
فوق‌دیپلم	۴۹	۱۴
لیسانس	۲۵۵	۹ .۷۲
ارشد و دکتری	۳۵	۱۰
جمع	۳۵۰	۱۰۰

مدرک تحصیلی ۱۱نفر (۳. ۱٪) دیپلم، ۴۹ نفر (۱۴٪) فوق‌دیپلم، ۲۵۵ نفر (۷۲. ۹٪) کارشناسی و ۳۵نفر (۱۰٪) ارشد و دکتری

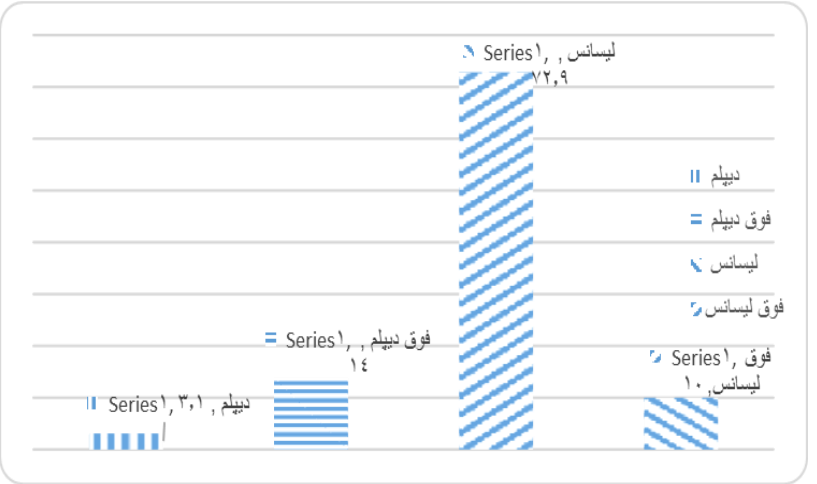

نمودار: درصد فراوانی نمونه موردمطالعه به تفکیک مدرک تحصیلی

مشخصات سن پاسخگویان

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-30]

جدول شماره ۳: فراوانی و درصد فراوانی نمونه موردمطالعه به تفکیک سن:

شاخص / مدرک تحصیلی	فراوانی	درصد فراوانی
۲۰–۳۰	۸۷	۹ .۲۴
۳۰–۴۰	۱۷۵	۵۰
۴۰ به بالا	۸۸	۱ .۲۵
جمع	۳۵۰	۱۰۰

سن ۸۷ نفر (۲۴. ۹٪) بین ۲۰–۳۰سال، ۱۷۵نفر (۵۰٪) بین ۳۰–۴۰ سال ، ۸۸ نفر ۴۰ سال به بالا (۲۵. ۱٪) است.

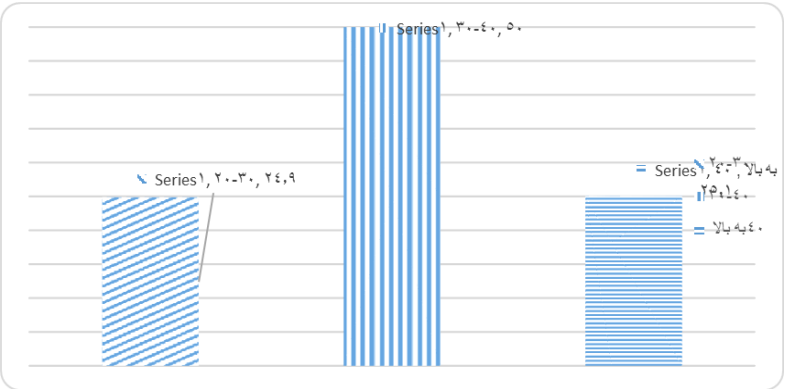

نمودار: درصد فراوانی نمونه موردمطالعه به تفکیک سن

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-30]

یافته‌های تحلیلی پرسش‌های پژوهش

۱. برنامه درسی تربیت جنسی دوره ابتدایی دارای رویکرد موضوع محور است.؟

جدول شماره ۴: بررسی موضوع محور بودن برنامه درسی تربیت جنسی دوره ابتدایی با استفاده از آزمون t یک‌طرفه

میانگین نظری=۳					
شاخص / متغیر	میانگین مشاهده‌شده	انحراف معیار	مقدار t	درجه آزادی	سطح معناداری
موضوع محوربودن برنامه درسی	۴/۲۶	۰/۲۶	۸۹/۹۳	۳۴۹	۰/۰۰۱*

* در سطح ۰/۰۵ معنادار است.

نتایج آزمون t یک‌طرفه در جدول حاکی از آن است که میانگین مشاهده‌شده موضوع محور بودن برنامه درسی تربیت جنسی دوره ابتدایی (۴/۲۶) از میانگین نظری جامعه (۳) بزرگ‌تر است و این تفاوت در سطح ۰/۰۵ معنادار است زیرا (p< ۰/۰۵ و t=۸۹/۹۳)؛ بنابراین نتیجه می‌گیریم که ازنظر پاسخ‌دهندگان موضوع محور بودن برنامه درسی تربیت جنسی دوره ابتدایی بالاتر از حد متوسط یعنی خیلی زیاد است.

۲. برنامه درسی تربیت جنسی دوره ابتدایی دارای رویکرد دانش‌آموز محور است

جدول شماره ۵: بررسی دانش‌آموزمحوربودن برنامه درسی تربیت جنسی دوره ابتدایی با استفاده از آزمون t یک‌طرفه

میانگین نظری=۳					
شاخص / متغیر	میانگین مشاهده شده	انحراف معیار	مقدار t	درجه آزادی	سطح معناداری
دانش‌آمورمحوربودن برنامه درسی	۱/۹۸	۰/۳۵	-۵۴/۰۴	۳۴۹	۰/۰۰۱*

* در سطح ۰/۰۵ معنادار است.

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-30]

نتایج آزمون t یک‌طرفه در جدول حاکی از آن است که میانگین مشاهده شده دانش‌آموزمحوربودن برنامه درسی تربیت جنسی دوره ابتدایی (۱/۹۸) از میانگین نظری جامعه (۳) کوچک‌تر است و این تفاوت در سطح ۰/۰۵ معنادار است زیرا (p< ۰/۰۵ و t=- ۵۴/۰۴)؛ بنابراین نتیجه می‌گیریم که ازنظر پاسخ‌دهندگان دانش‌آموزمحوربودن برنامه درسی تربیت جنسی دوره ابتدایی کمتر از حد متوسط است.

۳. برنامه درسی تربیت جنسی دوره ابتدایی دارای رویکرد جامعه‌محور است .؟

جدول شماره ۶: بررسی جامعه‌محور بودن برنامه درسی تربیت جنسی دوره ابتدایی با استفاده از آزمون t یک‌طرفه

میانگین نظری=۳					
شاخص / متغیر	میانگین مشاهده شده	انحراف معیار	مقدار t	درجه آزادی	سطح معناداری
جامعه‌محور بودن برنامه درسی	۲/۹۵	۰/۳۸	-۲/۳۷	۳۴۹	۰/۰۰۱*

* در سطح ۰/۰۵ معنادار است.

نتایج آزمون t یک‌طرفه در جدول حاکی از آن است که میانگین مشاهده شده جامعه‌محور بودن برنامه درسی تربیت جنسی دوره ابتدایی (۲/۹۵) از میانگین نظری جامعه (۳) کوچک‌تر است و این تفاوت در سطح ۰/۰۵ معنادار است زیرا (p< ۰/۰۵ و t=- ۲/۳۷)؛ بنابراین نتیجه می‌گیریم که ازنظر پاسخ‌دهندگان جامعه‌محور بودن برنامه درسی تربیت جنسی دوره ابتدایی کمتر از حد متوسط است.

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-30]

۴. اهداف آموزشی متناسب با برنامه تربیت جنسی تدوین شده است .؟

جدول شماره ۷: میزان تناسب اهداف آموزشی با برنامه تربیت جنسی با استفاده از آزمون t یک‌طرفه

میانگین نظری=۳					
شاخص / متغیر	میانگین مشاهده شده	انحراف معیار	مقدار t	درجه آزادی	سطح معناداری
تناسب اهداف آموزشی	۳/۱۲	۰/۴۵	۵/۲۶	۳۴۹	۰/۰۰۱*

* در سطح ۰/۰۵ معنادار است

نتایج آزمون tیک‌طرفه در جدول حاکی از آن است که میانگین مشاهده شده تناسب اهداف آموزشی با برنامه تربیت جنسی (۳/۱۲) از میانگین نظری جامعه (۳) بزرگ‌تر است و این تفاوت در سطح ۰/۰۵ معنادار است زیرا (p< ۰/۰۵ و t=۵/۲۶)؛ بنابراین نتیجه می‌گیریم که ازنظر پاسخ‌دهندگان تناسب اهداف آموزشی با برنامه تربیت جنسی در حد متوسط است.

۵. محتوای آموزشی متناسب با اهداف ساحت تربیت جنسی تدوین شده است.؟

جدول شماره ۸: میزان تناسب محتوای آموزشی با برنامه تربیت جنسی با استفاده از آزمون t یک‌طرفه

میانگین نظری=۳					
شاخص / متغیر	میانگین مشاهده شده	انحراف معیار	مقدار t	درجه آزادی	سطح معناداری
تناسب محتوای آموزشی	۲/۲۹	۰/۲۱	-۶/۲۵	۳۴۹	۰/۰۰۱*

* در سطح ۰/۰۵ معنادار است

نتایج آزمون t یک‌طرفه در جدول حاکی از آن است که میانگین مشاهده شده تناسب محتوای آموزشی با برنامه تربیت جنسی (۲/۲۹) از میانگین نظری جامعه (۳)

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-30]

کوچک‌تر است و این تفاوت در سطح ۰/۰۵ معنادار است زیرا (p< ۰/۰۵ و t=۶/۲۵)؛ بنابراین نتیجه می‌گیریم که ازنظر پاسخ‌دهندگان تناسب محتوای آموزشی با برنامه تربیت جنسی کمتر از حد متوسط است.

۶. روش‌های آموزشی متناسب با اهداف ساحت تربیت جنسی تدوین شده است .؟

جدول شماره ۹: میزان تناسب روش‌های آموزشی با برنامه تربیت جنسی با استفاده از آزمون t یک‌طرفه

میانگین نظری=۳					
شاخص / متغیر	میانگین مشاهده شده	انحراف معیار	مقدار t	درجه آزادی	سطح معناداری
تناسب روش‌های آموزشی	۲/۸۳	۰/۲۳	-۱۳/۰۳	۳۴۹	۰/۰۰۱*

* در سطح ۰/۰۵ معنادار است

نتایج آزمون t یک‌طرفه در جدول حاکی از آن است که میانگین مشاهده شده تناسب روش‌های آموزشی با برنامه تربیت جنسی (۲/۸۳) از میانگین نظری جامعه (۳) کوچک‌تر است و این تفاوت در سطح ۰/۰۵ معنادار است زیرا (p< ۰/۰۵ و ۱۳/۰۳ - =t)؛ بنابراین نتیجه می‌گیریم که ازنظر پاسخ‌دهندگان تناسب روش‌های آموزشی با برنامه تربیت جنسی کمتر از حد متوسط است.

۷. ارزشیابی آموزشی متناسب با اهداف ساحت تربیت جنسی تدوین شده است .؟

جدول شماره ۱۰: میزان تناسب ارزشیابی آموزشی با برنامه تربیت جنسی با استفاده از آزمون t یک‌طرفه

میانگین نظری=۳					
شاخص / متغیر	میانگین مشاهده شده	انحراف معیار	مقدار t	درجه آزادی	سطح معناداری
تناسب ارزشیابی آموزشی	۲/۵۷	۰/۲۷	-۲۸/۳۹	۳۴۹	۰/۰۰۱*

* در سطح ۰/۰۵ معنادار است.

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-30]

نتایج آزمون t یک‌طرفه در جدول حاکی از آن است که میانگین مشاهده شده تناسب ارزشیابی آموزشی با برنامه تربیت جنسی (۲/۵۷) از میانگین نظری جامعه (۳) کوچک‌تر است و این تفاوت در سطح ۰/۰۵ معنادار است زیرا (۰/۰۵ >p و ۲۸/۳۹ – =t)؛ بنابراین نتیجه می‌گیریم که ازنظر پاسخ‌دهندگان تناسب ارزشیابی آموزشی با برنامه تربیت جنسی کمتر از حد متوسط است.

بحث و نتیجه‌گیری:

مجموعه مستندهای نظری و پژوهشیِ مرتبط با تحقیق، دلایل و مبانی منطقی و قابل دفاعی را برای به رسمیت شناختن و مشروعیت بخشی برنامه درسی تربیت جنسی در نظام آموزشی، به‌خصوص در مقطع ابتدایی که ناظر بر تربیت گروه زیادی از کودکان است، فراهم می‌سازد.

بر این اساس باید تربیت جنسی به‌عنوان ساحتی مهم از ساحت‌های تربیت موردتوجه عمیق قرار گیرد و با ارائه آموزش‌های لازم و آگاهی‌های نافع و با ارائه برنامه واقع‌بینانه و راهکارهای حکیمانه برآمده از دین به دانش‌آموزان، نوجوانان آنان را در راه هدایت و تنظیم و تعدیل غریزه جنسی یاری رساند تا در آینده از سنین پرمخاطره بلوغ و پس از آن به‌سلامت بگذرند و از برخورد ناصواب و افراط‌وتفریط جلوگیری شود و سعادت و کمال فرد و جامعه تأمین گردد. بدیهی است پرداختن به‌به برنامه درسی تربیت جنسی در عصر حاضر از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است؛ زیرا با پیشرفت تمدن و فناوری و گسترش شبکه‌های اطلاع‌رسانی، وسایل ارتباط‌جمعی جهانی و گسترش و رواج عوامل برانگیزاننده جنسی، وضعیت اسفبار جنسی به وجود آمده و حیات جامعه بشری با مخاطره جدی مواجه شده است.

ازنظر نگارندگان این پژوهش، باوجود اهمیتی که حوزه تربیت جنسی در رشد و پرورش قابلیت‌ها و استعدادهای دانش‌آموزان و تحقق اهداف نظام آموزشی دارد، ملاحظه می‌شود که در عمل، مقوله مذکور از جایگاه مناسبی در برنامه درسی نظام آموزشی برخوردار نیست و به‌عنوان یک پدیده آموزشی فرعی و حاشیه‌ای (برنامه درسی مغفول) نگریسته شده است؛ لذا تلاش تحقیق حاضر بر این است که ضمن بیان

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-30]

راهکارهای مطلوب در زمینه عناصر برنامه درسی، وضعیت موجود را ترسیم نماید و تا ضمن انجام مسئولیت علمی خود، توجه بیش از بیش برنامه‌ریزان و دست‌اندرکاران نظام آموزش‌وپرورش را به این قلمرو تربیتی معطوف کند تا اقدامات و تلاش‌ها در این زمینه با پشتوانه نظری قابل دفاع و با جدیت بیشتری تعقیب شود.

هرچند اکثر متخصصین برنامه‌ریزی درسی استفاده از ترکیبی از هر سه منبع (دانش‌آموز، جامعه، موضوع درسی) را به منظور دستیابی به یک برنامه درسی متعادل توصیه می‌کنند، لیکن در عمل شاهد تفوق یا حاکمیت نسبی یک منبع بر دو منبع دیگر می‌باشیم (کلاین، ۱۹۸۵). در پژوهش حاضر بر اساس نتایج تحلیل کمی غالباً رویکرد دیسیپلین محور نسبت به رویکرد دانش‌آموز محور و جامعه‌محور از شدت بیشتری برخورداراست. این امر با توجه به تمرکز نظام آموزشی کشور ایران که در این زمینه دیرینه کهن دارد و سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی در آن موبه‌مو و بند به بند، برنامه درسی را تولید، اجرا، و ارزشیابی می‌کند، مزید بر تأیید موضوع محور بودن رویکرد فعلی برنامه درسی است. در توضیح کامل‌تر می‌توان گفت بعد تربیت جنسی همانند تربیت سیاسی و اجتماعی فرا موضوعی است، بدین‌صورت که به‌عنوان یک کتاب یا مبحث مجزا آموزش داده نمی‌شود، لذا ضمن سیال بودن در هر یک از سه منبع اطلاعاتی، در رویکرد مطلوب گذر نرم از رویکرد دانش‌آموز محوری به جامعه‌محوری با تأکید بر ارزش‌ها و فلسفه اسلامی در وضعیت مطلوب پیش‌بینی‌شده است.

به‌طورکلی نتایج به‌دست‌آمده از این پژوهش نشان می‌دهد که وضعیت تربیت جنسی در برنامه درسی دانش‌آموزان چندان مطلوب نیست، اهداف مربوطه بیشتر ناظر بر بُعد شناختی و بالاتر از حد متوسط است که بُعد عاطفی و مهارتی کمتر موردتوجه قرارگرفته است. محتوای بسیار اندک و ناچیز و پایین‌تر از حد متوسط نتوانسته است فرصت مناسبی برای تربیت جنسی دانش‌آموزان فراهم آورد و نیاز به توجه مضاعف و بازنگری جدی دارد و به‌تناسب روش‌های آموزشی و همچنین ارزشیابی هم با توجه به کاستی و ضعف محتوای آموزشی نمی‌تواند چندان مؤثر باشد. در پایان علی‌رغم دیرینگی موضوع تربیت جنسی دارای محدودیت‌هایی در برخورد با مفاهیم و مسائل مربوطه بوده است لیکن این ویژگی برجسته را دارا است که راه را برای بررسی و

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-30]

تحلیل این بُعد مهم تربیتی باز کرده و با رسالت تحقیق حاضر به دیگران کمک می‌کند تا در مطالعات و طرح‌ها به‌راحتی باب مسائل و مشکلات را مطرح نمایند. پیشنهاد می-شود متولیان آموزش‌وپرورش با نگاهی نظام‌مند و جامع‌نگر به موضوع تربیت جنسی بنگرند و با انتقال آموزه‌های دینی به تربیت افرادی همت گمارند که مباحث تربیتی را از همان اوایل کودکی با آگاهی و آمادگی لازم پذیرا باشند.

منابع

– اسماعیلی، کتایون؛ اسماعیلی، ماندانا؛ ایرانفر، شیرین و مهدی‌آبادی، فرشته (۱۳۸۴)، بررسی دیدگاه آموزگاران شهر اهواز در مورد آموزش رفتارهای جنسی به نوجوانان، *دومین کنگره خانواده و مشکلات جنسی*، تهران: دانشگاه شاهد.

– اورنشتاین، الن سی؛ هاکینز، فرانسیس پی (۱۳۸۴)، *مبانی اصول و مسائل برنامه‌ریزی درسی*، ترجمه قدسی احقر، انتشارات علوم و تحقیقات، تهران.

– اسلامیان، حسن؛ اسلامیان، زهرا؛ سعیدی، محمود و رضوانی، محمود (۱۳۹۴)، نگاهی به برنامه درسی تربیت جنسی در نظام تعلیم و تربیت با تأکید بر دو عنصر هدف و محتوا، *مجموعه مقالات نهمین همایش ملی اشراق اندیشه مطهر*، خانواده و تربیت جنسی (ص ۹۳)، اردیبهشت ۱۳۹۴، دانشگاه فردوسی مشهد

– اکبری، نورالله (۱۳۹۲)، *آموزش جنسی در مدرسه‌ها؛ ضرورت‌ها و بایدها*، دوماهنامه چشم‌انداز ایران،ش ۸۰" *:ص۹۱*

– امینی، محمد؛ تمنایی فر، محمدرضا و رقیه پاشایی (۱۳۹۰)، بررسی ضرورت وجودی و چگونگی توجه به تربیت جنسی در برنامه درسی مقطع متوسطه از دیدگاه دبیران و دانش‌آموزان، مجله علمی پژوهشی پژوهش‌های برنامه درسی، دوره اول، ش اول:۱۷۰–۲۰۲.

– بهشتی، محمد (۱۳۸۵)، تربیت جنسی از منظر فیض کاشانی، *نشریه تربیت اسلامی*، دوره دوم، ش سوم: ۸۹–۱۱۳.

– دانایی فرد، حسین؛ حسین کاظمی (۱۳۹۰)، *پژوهش‌های تفسیری در سازمان: استراتژی‌های پدیدارشناسی و پدیدار نگاری*، تهران: دانشگاه امام صادق.

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-30]

– زندوانیان، احمد؛ شمشادی، صادق (۱۳۸۹)، ابعاد و مراحل تربیت جنسی دختران و زنان ازنظر اسلام، *دو فصلنامه بانوان شیعه*،س هفتم ،ش ۲۵: ۶۶-۹۸.

– فرمهینی فراهانی، محسن (۱۳۸۳)، محتوای مناسب برای تربیت جنسی در کتب درسی دوره متوسطه، *دوماهنامه علمی _ پژوشی دانشگاه شاهد (دانشور رفتار)*، ش۱۱: ۱-۱۴

– فرمهینی فراهانی، محسن (۱۳۹۲)، تربیت جنسی وظیفه مشترک خانواده و مدرسه، ماهنامه تربیتی پیوند، ش۴۱: ۱۶-۲۰.

– فریتاس، کریستال (۱۳۸۲)، *کلیدهای آموزش و مراقبت از سلامت جنسی در کودکان و نوجوانان*، ترجمه سارا رئیسی طوسی، چاپ دوم، تهران: انتشارات صابرین.

– فقیهی، علی‌نقی؛ شکوهی یکتا، محسن؛ پرند، اکرم (۱۳۸۷)، آموزش جنسی به کودک و نوجوان از دیدگاه اسلامی و مطالعات روان‌شناختی، *دوفصلنامه علمی ـ تخصصی تربیت اسلامی*، س سوم، ش ۷: ۵۱-۸۰.

– قائمی، علی (۱۳۷۷)، تربیت جنسـی، تهران، انتشارات رشد.

– گال، مردیت؛ بورگ، وال تر و گال، جویس (۱۳۹۲)، *روش‌های تحلیل کمی و کیفی در علوم تربیتی و روانشناسی*، ترجمه احمدرضا نصر و همکاران، چاپ ششم، نشر سمت، دانشگاه شهید بهشتی، تهران.

– مبانی نظری تحول بنیادین در نظام تعلیم و تربیت رسمی و عمومی جمهوری اسلامی ایران (۱۳۹۰)، وزارت آموزش‌وپرورش

– محمدپور، احمد؛ صادقی، رسول ؛ رضایی، مهدی (۱۳۸۹)، روش‌های تحقیق ترکیبی، *فصلنامه جامعه‌شناسی کاربردی*، دوره ۲۱، ش۲: ۷۷-۱۰۰.

– نصراصفهانی، احمدرضا؛ فاتحی زاده، مریم و فتحی، فاطمه (۱۳۸۳)، جایگاه مهارت‌های اجتماعی موردنیاز دانش آموران در کتاب‌های درسی، *فصلنامه دانشور رفتار*، ش ۹: ۱۱-۱۴

Alexander, H. G (۱۹۶۷). The language and logic of philosophy. Albuquerque: Univercity of New Mexico Press

Bitan-Friedlander, N., Dreyfus, A. and Milgrom, Z. (۲۰۰۴), "Types of 'teachers in training':the reactions of primary school science teachers

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-30]

when confronted with the task of implementing an innovation", Teaching and Teacher Education, Vol. ۲۰ No. ۶, pp. ۶۰۷-۱۹

Buston, K. , Wight, D. , Hart, G. and Scott, S. (۲۰۰۲), "Implementation of a teacher-delivered sex education programme: obstacles and facilitating factors", Health Education Research Theory and Practice, Vol. ۱۷ No. ۱, pp. ۵۹-۷۲

Creswell, J. (۲۰۰۸). Educational research: planning, conducting and evaluating auantitaive and qualitative research (۴th Ed). Boston: Pearson.

Crcler, G. (۲۰۰۰). Introduction to sexual education. Newyork: W.H

Denman, S. , Gillies, P. , Wilson, S. , & Wijewardene, K. (۱۹۹۴). Sex education in schools: an overview with recommendations. Public health, ۱۰۸ (۴), ۲۵۱-۲۵۶.

Francoeur, R. T. , & Noonan, R. J. (۲۰۰۴). The Continuum Complete International Encyclopedia of Sexuality; Introduction by Ira L. Reiss. New York and London :Continuum

Jenkins, S. B. (۲۰۰۹). Measuring teacher beliefs about curriculum orientations using the modified-curriculum orientations inventory, Curriculum Journal.

Goldman, J. D. (۲۰۱۰). The new sexuality education curriculum for Queensland primary schools. Sex Education, ۱۰ (۱), ۴۷-۶۶.

Hawkes, G. , (۱۹۹۶). A sociology of sex and sexuality, Buckingham, University Press

Hayes, I. (۱۹۹۵). Sex education in the early years. Health Education, ۹۵ (۱), ۲۲-۲۷.

Kehily, M. J. (۲۰۰۲). Sexing the subject: teachers, pedagogies and sex education. Sex Education: sexuality, society and learning, ۲ (۳), ۲۱۵-۲۳۱.

Kingman, S. (۱۹۹۴). The New Law on Sex Education. Health Education, ۹۴ (۴), ۱۴-۱۷.

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-30]

Klein, M. Frances (۱۹۸۶). Alternative curriculum Conceptions and Designs. Theory Into Practice, ۲۵(۱): ۳۱ – ۳۵

Kontula. O. (۲۰۰۸). Nordic Sex Education: A Case of Finland. Journal of ۱۱۰ Sexologies. ۱۷ (۱): ۲۵.

Mturi, A. J. , & Hennink, M. M. (۲۰۰۵). Perceptions of sex education for young people in Lesotho. Culture, health & sexuality, ۷ (۲), ۱۲۹-۱۴۳

McKernan, Jame (۲۰۰۷). Curriculum and Emagination: Process Theory, Pedagogy and Action Research. Routledge

Scottish R. , ۲۰۰۰. Report on the working group on sex education in Scottish Schools. In Office, E. (Ed.), Scotland Government.

Schuster, M. A. , Corona, R. , Ellott, M. , Kanouse, D. , Eastman, K. , Zhou, A. and Klein, D. , ۲۰۰۸. Evaluation of Talking Parents, Healthy Teens, a new worksite based parenting program to promote parent-adolescent communication about sexual health: randomized controlled trial. BMJ. ۳۳۷, pp. ۱-۹.

Silva, M. , & Ross, I. (۲۰۰۳). Evaluation of a school-based sex education program for low income male high school students in Chile. Evaluation and program Planning, ۲۶ (۱), ۱-۹

Stevens, R. (۲۰۰۴), “Why do educational innovations come and go? What do we know? What can we do?”, Teaching and Teacher Education, Vol. ۲۰ No. ۴, pp. ۳۸۹-۹۶

Strauss, A. and J. Corbin (۲۰۰۷). Basics of Qualitative Research. Third Edition, Sage Publications.

Turnbul, T. , Wersch, A. V. and Schaik, P. V. , ۲۰۰۸. A review of parental involvement in sex education: The role for effective communication in British families. Health Education Journal ۶۷, pp. ۱۸۲-۱۹۵.

Van Manen, M (۱۹۸۲), Phenomenological pedagogy, Curriculum Inquiry,۱۲ (۳):۲۸۳-۹۹.

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-30]